

โคลงนิราศกรมหมื่นเทษอดิศร

เสด็จไปทัพเวียงจันทน์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช

โปรดให้พิมพ์

๕ ๕
เมื่อกุน พ.ศ. ๒๔๖๖

กรมพระ ตำรวาษาภาพ

อัครยลนทศนทร สภมวปดันทรไมปรภา

มโหฬารภักตยณสร อภปรพคการสวสดี

วรรัตนปญญกคักขวิเศษ นมเทภริเนศรมวณอติโส

สิรัตนไตรคุณธาดา ลุดมเตภาษาพบพิตร

NATIONAL LIBRARY

โคลงนิราศกรมหมื่นเตโชติศร
เสด็จไปทัพบึงจันทร์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช

โปรดให้พิมพ์

เมื่อยกน พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาธร

เลขที่ ๓๔

เลขที่ ๓. ๒๖

เลขที่ ๓

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111005350309

สารบัญ

คำอธิบายโคลงนิราศไปทัฬหีเวียงจันทน์	หน้า (๑)
ว่าด้วยพงศาวดารเมืองเวียงจันทน์	
เมื่อก่อนเป็นขบถ	,, (๑)
ว่าด้วยเหตุที่เวียงจันทน์เป็นขบถ	,, (๒)
ว่าด้วยกองทัพกรุงไปปราบขบถ	
เวียงจันทน์	,, (๑๒)
ว่าด้วยการรบพวกลาวเวียงจันทน์	
ระยะแรก	,, (๓๕)
ว่าด้วยการรบพวกลาวเวียงจันทน์	
ระยะหลัง	,, (๓๘)
ว่าด้วยเรื่องแต่งโคลงนิราศ	,, (๒๔)
โคลงนิราศไปทัฬหีเวียงจันทน์	,, ๑

คำอธิบาย

โคลงนิราศเรื่องนักรบหมื่นเดชอติศร (ซึ่งเป็น
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรัชกาลที่ ๕) ทรงพระ
นิพนธ์เมื่อเสด็จไปทัพกับกรมพระราชวังบวรมหาดคี
พลเสฟ คราวปราบเมืองเวียงจันทน์เป็นขบถ ในรัชกาล
ที่ ๓ เมื่อจอ พ.ศ. ๒๓๒๘ เรื่องราวที่เมืองเวียงจันทน์
เป็นขบถครั้งนั้นมีติดต่อกันหลายตอน จะพรรณนาพอ
ให้ทราบเนื้อความโดยสังเขป

เรื่องพงศาวดารเมืองเวียงจันทน์เมื่อก่อนเป็นขบถ

เดิมแต่โบราณมาเมืองเวียงจันทน์เป็นเอกราช เรียก
นามอาณาจักรว่ากรุงศรีสัตนาคนหุต ครั้งกรุงศรี
อยุธยาเป็นราชธานีเคยเป็นข้าศึกกับกรุงศรีอยุธยาบ้าง
เคยยอมเป็นประเทศราชขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาบ้าง เคย
เป็นสัมพันธไมตรีเป็นแต่มาทางไมตรีกันบ้าง ตาม

(๒)

เหตุการณ์ที่นำมาในเรื่องพงศาวดารจนถึงเมืองกรุงธนบุรี
เป็นราชธานีของสยามประเทศนี้ ครั้งนั้นพระเจ้าสิริ
บุญสารครองกรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่เป็นเอกราช ได้ทำ
ทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงธนบุรี (เรื่องราวมี่แจ้
อยู่ในหนังสือพระราชวิจารณ์โดยพิศดาร) แต่ต่อมา
พระเจ้าสิริบุญสารไม่รักษาทางพระราชไมตรีบังอาจแต่ง
กองทัพยกลงมาตั้งค่ายลัดถนนมกแดง (คือเมือง
อุบลรัตน์) ให้มาจับพระวอซึ่งได้สามีกัดต่อพระเจ้า
กรุงธนบุรีมาเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีขัดเคืองจึงให้
กองทัพยกขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตเมื่อจอ พ.ศ. ๒๓๒๑
ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จ
เป็นจอมทัพไปกับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระ
ราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ต่โตเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเป็น
ราชธานีและเมืองขึ้นของกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้า
สิริบุญสารหนีไปอาศัยในแดนญวน ได้ตัวแต่บุตรของ
พระเจ้าสิริบุญสารหลายคน เมื่อเสร็จการปราบปราม

(๓)

แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรง
เชิญพระพุทธรูปมากรแก้วมรกตกับพระบาง และพาตัว
พวกบุตรพระเจ้าสิริบุญสารลงมากรุงธนบุรี ตั้งแต่นั้น
กรุงศรีสัตนาคนหุตก็ตกเป็นเมืองขึ้นต่อสยามอาณาจักร
ของกรุงสยาม แต่เมื่อในชั้นกรุงธนบุรีเป็นแต่ให้ขุนนาง
ช่วยรักษาเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองอื่น ๆ เป็นอิสระแก่
กันเหมือนอย่างหัวเมืองจีนจีนนอก มาถึงรัชกาลที่ ๓
พระเจ้าสิริบุญสารรู้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รัชชเลียงบรรดาบุตร
ซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ เป็นผาสก ก็คิดว่าตัวเองก็
แก่ชราแล้ว จึงกลับเข้ามายังเมืองเวียงจันทน์ หมาย
จะมาขอสามีกักก็ แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกไม่ทรงวางพระราชหฤทัย จึงทรงตั้ง
เจ้านันทเสน บุตรคนใหญ่ของพระเจ้าสิริบุญสาร ขึ้นไป
ครองเมืองเวียงจันทน์เป็นประเทศราช พระราชทาน
พระบางอันเป็นพระพุทธรูปสำหรับเมือง คินให้เป็น

(๔)

เกียรติยศ ส่วนพระเจ้าสิริบุญสารนั้นก็พระราชทาน
อนุญาตให้อยู่ในเมืองเวียงจันทน์กับบุตรต่อมาจนถึงพิราลัย
แต่เจ้านันทเสนครองบ้านเมืองมาไม่เรียบร้อย ไปรต ๑
ให้กลับลงมาอยู่กรุงเทพ ๑ ทรงตั้งเจ้าอินทวงศ์บุตร
ของพระเจ้าสิริบุญสารรองจากเจ้านันทเสนลงมา (ซึ่ง
เป็นเจ้าตาของเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี) ขึ้นไปครองเมือง
เวียงจันทน์ ไปรต ๑ ให้เจ้านวงศ์ (ที่เรียกกันเป็น
สามัญว่า “เจ้าอนุ”) บุตรของพระเจ้าสิริบุญสารอีก
คน ๑ เป็นตำแหน่งอุปราช เจ้าอนุวงศ์เป็นคนมีความ
สามารถเคยได้คุมกองทัพเมืองเวียงจันทน์ไปช่วยรบพม่า
ทางเมืองเชียงแสน มีบำเหน็จความชอบถึง ๒ ครั้ง
ครั้นเจ้าเวียงจันทน์อินทวงศ์ถึงพิราลัย จึงทรงตั้งเจ้า
อุปราชอนุวงศ์ให้ครองเมืองเวียงจันทน์ต่อมา
ถึงรัชกาลที่ ๒ เจ้าอนุวงศ์แสดงความสามารถที่ฝาก
ฝ่ายต่อกรุงเทพ ๑ จนเป็นผู้ซึ่งสนิทชิดชอบพระราช
อิริยาวัตรทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(๕)

แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมา
ทำความชอบ ครั้งพวกข้าชบด ต่เมือง นครจำปาศักดิ์ได้
เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๖๒ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์
เมืองเวียงจันทน์ลงไป ช่วยปราบปรามพวกข้าชบดได้ราบ
คาบ ครั้นนั้นเกิดปัญหาเรื่องการท้าวรักษาอาณาเขต
เมืองนครจำปาศักดิ์ต่อไปอย่างไร ด้วยพวกเจ้านาย
เมืองนครจำปาศักดิ์ก่อนนั้นไม่มีตัวผู้ที่จะสามารถรักษา
บ้านเมือง เจ้าอนุวงศ์อยากจะใคร่ให้บุตรของตนเป็น
เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรม
หมื่นเจษฎาบดินทรทรงช่วยออกหนุนเจ้าราชบุตรโย้ยบุตร
ของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้เป็นผู้คุมกองทัพลงไปปราบปราม
พวกข้าชบดครั้งนั้น ได้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์สำเร็จถึง
ปรารถนาของเจ้าอนุวงศ์ การที่เจ้าราชบุตรโย้ยได้เป็นเจ้า
นครจำปาศักดิ์ครั้งนั้น เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์มีกำลัง
และอำนาจขึ้นอีกเป็นอันมาก เพราะสามารถจะบังคับ

(๖)

บัญชาว่ากล่าวบ้านเมืองทางชายพระราชอาณาเขตไว้
ตั้งแต่ค้ำเห็นลงมาตลอดค้ำวันออกจนต่อแดนกรุง
กัมพูชา เจ้าอนวงศ์ก็มีใจกำเริบขึ้น

เหตุที่เกิดขึ้นบังเอิญ

ถึงบวอก พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต เจ้าอนวงศ์ลงมาถวาย
พระเพลิงพระบรมศพเมื่อพระกา พ.ศ. ๒๓๖๘ ประจวบ
เวลาถึงฤดูให้เฮนรีเบอร์นเป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือ
สัญญา ฝ่ายไทยในชั้นแรกไม่ยอมทำต้องปลุกษาได้
ตอบกันอยู่ช้านานในเวลาเมื่อเจ้าอนวงศ์อยู่ในกรุงเทพ ฯ
เจ้าอนวงศ์ลงมาครั้งนั้น เชื่อตัวว่าได้สนิทชิดชอบมากกับ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเฟ้ทูลขอร้อง
อย่างใดคงทรงยินยอม จึงทูลขอแบ่งพวกครัวชาวเวียง
จันทร์ที่ไต่กวาดต้อนลงมาเมื่อกองทัพไทยขึ้นไปตีกรุงศรี
สัตนาคนหุต ครั้ง กรุงธนบุรีจะเอา กลับขึ้นไปบ้านเมือง

(๗)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่าพวกครวัก็ไ้มาตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่งอยู่หัวเมืองชั้นในแล้ว ถ้าพระราชทานไปแม้แต่พวกใดพวกหนึ่งพวกอื่นก็จะพากันกำเริบ จึงไม่พระราชทานตามประสงค์ เจ้าอนวงศ์รู้สึกอับอายกลับไปเมืองเวียงจันทน์ตั้งตนคิดการขบถ ด้วยเห็นว่าญวนขยายอำนาจเข้ามาทางกรุงกัมพูชาตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ไทยก็ต้องเอาใจค่อญวน เพราะไทยเกรงจะเกิดทั้งศึกพม่าและศึกญวนขึ้นเป็น ๒ ทาง ญวนได้เมืองเขมรแล้วกำลังคิดจะขยายอำนาจต่อไปทางเมืองลาวดง จะตั้งตัวเป็นอิสระ ไหนไทยจะกล้าขึ้นไปปราบปรามอย่างแต่ก่อน เจ้าอนวงศ์จึงไปฝากฝ่ายกับญวนหมายจะเอาเป็นกำลังช่วยต่อสู้ไทย พอถึงบอ พ.ศ. ๒๓๖๘ มีข่าวเล่าลือขึ้นไปถึงเมืองเวียงจันทน์ว่าไทยเกิดวิวาทกับอังกฤษ จะยกทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ เจ้าอนวงศ์เห็นเป็นโอกาสก็ออกนำก่อการขบถ สั่งให้เจ้านครจำปาศักดิ์โย้ยกกองทัพ

(๘)

เมืองนครจำปาศักดิ์เข้ามายึดหัวเมือง (มณฑลอุบล)
ทางตะวันออกทาง ๓ ให้เจ้าอุปราชทิศผู้เป็นน้องคุม
กองทัพลงมายึดหัวเมือง (มณฑลร้อยเอ็ด) ทางตะวันออก
เฉียงเหนือทาง ๓ ส่วนเจ้าอนวงศ์เองเกณฑ์กองทัพ
เมืองเวียงจันทน์ให้เจ้าราชวงศ์เจ้าผู้เป็นบุตรคนหนึ่งเป็น
กองหน้า ตัวเจ้าอนวงศ์กับเจ้าไปยตรคนใหญ่ซึ่งเป็น
ตำแหน่งเจ้าสิทธิสาร เป็นทัพหลวงยกลงมาเมือง
นครราชสีมา การที่เจ้าอนวงศ์ยกกองทัพลงมาครั้งนั้น
ลงเจ้าเมืองกรมการรายทางว่ามีศุภอักษรขึ้นไปจาก
กรุงเทพ ฯ ว่าอภัยจะยกกองทัพเรือเข้ามาตีกรุงเทพ ฯ
โปรด ฯ ให้เจ้าอนวงศ์เกณฑ์กองทัพเมืองเวียงจันทน์ยก
ลงมาช่วยต่อสู้ข้าศึก เจ้าเมืองกรมการรายทางไม่รู้
เท่า เห็นเจ้าอนวงศ์เป็นคนโปรดปรานมาแต่ก่อน ก็
ยอมให้กองทัพเวียงจันทน์ยกผ่านเมืองมา และจ่ายเสบียง
อาหารให้จนถึงเมืองนครราชสีมา เพื่อยุติเวลานั้นพระยา
นครราชสีมากับพระยาปลัดออกไปจัดการการอยู่ทางเมือง

(๘)

ขันธ์ มีแต่กรมการรักษามือง เจ้าอนุวงศ์ก็เข้ายึด
เมืองนครราชสีมา แล้วให้เจ้าราชวงศ์ยกกองทัพนำลง
มากวาดต้อนผู้คนในเมืองสระบุรี

ฝ่ายกรุงเทพ ฯ รู้ว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นขบถต่อเมื่อเจ้า
อนุวงศ์ได้เมืองนครราชสีมาแล้ว ก็รีบเร่งกระเกณฑ์
กองทัพในทันที และในขณะที่กำลังเกณฑ์กองทัพนั้น
ก็ข่าวซำลงมาจากข้าศึกเข้ามาถึงเมืองสระบุรี ทางอีก
๓ วันจะถึงกรุงเทพ ฯ ไม่ทราบแน่ชัดว่าข้าศึกจะมีกำลังลงมา
มากน้อยเท่าใด ก็ต้องตระเตรียมป้องกันพระนคร ให้ตั้ง
ค่ายวางรณพล ตั้งแต่ทุ่งสามเสนรายตลอดมาจนทุ่งหัว
ลำโพง พอเกณฑ์กองทัพพร้อมทัพ ๑ ก็โปรด ฯ ให้
กรมพระราชวังบวร มหาคฤหาสน์พลเสด็จยกขึ้นไปเมือง
สระบุรี เมื่อวันเสาร์เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำจอพ.ศ. ๒๓๖๘
แต่เจ้าราชวงศ์หารออยู่ต่อสู้อยู่ไม่ พอรู้ว่ากองทัพกรุงเทพ ฯ
ยกขึ้นไปถึงท่าเรือพระพุกกระท ก็รีบถอยหนีกลับไป
เมืองนครราชสีมา กรมพระราชวังบวร ฯ จึงเสด็จไป

(๓๐)

ทั้งรักษาเมืองสระบุรี รอกำลังที่จะยกเป็นกองทัพใหญ่
ขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์อยู่ ณ (๑) ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์
เมื่อตั้งอยู่ ณ เมืองนครราชสีมา ให้กวาดต้อนครอบครัว
ชาวเมืองนครราชสีมาส่งขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ ครั้นนั้น
เพ็ญท้าวผู้หนึ่งไม่ภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา
ถูกกวาดต้อนไปด้วย ท้าวผู้หนึ่งไม่มีสติปัญญาสามารถ
คิดกลอุบายวิ่งวอนผู้อื่นให้ช่วยคุมไปซ้ำ ๆ รอพว
ครัวที่ถูกกวาดต้อนไปทันกันที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พอเห็นว่ามี
กำลังมากกว่าพวกที่ควบคุม ก็ช่วยกันทั้งชายหญิงเข้า
แย่งคัสตราวุธของข้าศึกต่อสู้ฆ่าฟันพวกชาวเวียงจันทน์ที่
ควบคุมล้มตายแตกพ่ายไป แล้วพวกครัวก็ช่วยกันตั้ง
ค่ายมั่นอยู่ที่ทุ่งสัมฤทธิ์ ราษฎรชาวเมืองที่เที่ยวซุ่มซ่อน
ปลุกพรายอยู่นั้น ครั้นรู้ว่าพวกชาวเมืองนครราชสีมา
รวบรวมกันได้ ก็รีบพากันมาเข้ากับพวกครัวที่ทุ่งสัมฤทธิ์

(๑) ในหนังสือพระราชพงศาวดารของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
ว่ากรมพระราชวังบวร ฯ ตั้งประมุขพลที่ท่าเรือพระพุทธบาท แต่ได้
ความในโคลงนิราศว่าตั้งที่เมืองสระบุรี.

(๑๑)

อีกเป็นอันมาก พระยาปลัดสามี่ของท่านผู้หญิงไม้ก็
ตามไปทันณที่นั่น ครั้นเจ้าอนวงศ์ให้กองทัพยกออกไป
ปรายพระยาปลัดกับท่านผู้หญิงไม้ก็ให้พวก ครวช่วยกัน
ตีแตกกลับมาอีก เจ้าอนวงศ์ปรายปรามพวกชาวเมือง
นครราชสีมาไม่ได้สมคิด พอได้ข่าวว่ากองทัพกรุงเทพ
ยกขึ้นไปก็รีบเลิกทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์ ให้เจ้าราช
วงศ์ไปยึดเมืองหล่ม (๑) และให้เจ้าสุทธีสารไปยึดเมือง
ภูเขียวตั้งรักษาตามทางทั้งปวง เตรียมต่อสู้กองทัพ
กรุงเทพ ฯ ที่จะยกขึ้นไป การที่พวกครวชาวเมืองนคร
ราชสีมาต่อสู้ชนะข้าศึกครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช
ทานบำเหน็จตั้งท่านผู้หญิงไม้เป็นท้าวสนาวรี แต่พระยา
ปลัดนั้นถึงรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้งเป็นเจ้าพระยามหิศรา
ธิบดี ที่ปรึกษาราชการเมืองนครราชสีมา

(๑) คือเมืองหล่มเก่า อยู่เหนือเมืองหล่มสักซึ่งตั้งขึ้นใหม่
เมื่อเสร็จการปราบขบถเวียงจันทน์.

(๑๒)

กองทัพที่ไปปราบขบถเวียงจันทน์

การปราบขบถเวียงจันทน์ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดกองทัพที่จะยกขึ้นไปเป็นกองทัพใหญ่ ๒ ทပ် กองทัพน้อยทပ် ๓ กองทัพใหญ่ที่ ๑ จะให้ตรงไปตีเมืองเวียงจันทน์อันเป็นเมืองหลวงของข้าศึก โปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นจอมทပ် ไปตั้งประชุมพลที่เมืองสระบุรี จัดกระบวนทัพให้พระยาจำแลนยากร พระยากระลาโหมราชเสนา พระยาพิไชยบริรักษ์ พระยาณรงค์ไชย คุมพลเป็นกองนำที่ ๑ ให้กรมหมื่นนเรศวรโยธี กรมหมื่นเสนีบริรักษ์ คุมพลเป็นกองนำที่ ๒ กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จเป็นกองหลวงพร้อมด้วยกรมหมื่นรามธิศวรเป็นยกกระบัตร กรมหมื่นเทพพลภักดีเป็นเกียกกาย กรมหมื่นนิไชศวร บวรเป็นจเรทัพ กรมหมื่นนราธิปเป็นยกซ้าย กรมหมื่นสวัสดิ์ไชยเป็นยกขวา ให้พระนเรนทราธิบดีเจ้ากรุงธนบุรีคุมพลเป็นกองหลัง ให้เจ้าพระยามหาโยธา

(๑๓)

(ทอเรีย) คุมพลมอญเป่ยกองอิศรสมทบในกองทัพที่ ๑
ด้วย เมื่อเกิดกระบวนพร้อมแล้วก็ยกจากเมืองสระบุรีขึ้น
ทางคองพระยาไฟ แต่คองมอญนั้นให้เดินทางคองพระยา
กลางไปสมทบทัพกันที่เมืองนครราชสีมา

กองทัพใหญ่ที่ ๒ นั้นจะให้ไปปราบพวกขบถทางหัว
เมือง (มณฑลชลบทและร้อยเอ็จ) ฝ่ายตะวันออก ขึ้นไป
บรรจบกับกองทัพใหญ่ที่ ๑ ที่เมืองเวียงจันทน์ โปรด ๆ ให้
กรมหมื่นสุรินทรรักษ์เป็นจอมทัพ ตั้งประชุมพลที่เมือง
ปราจีนบุรี จัดกระบวนทัพให้พระยาราชสุภาวดี (ซึ่งภายหลัง
เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชา) คุมพลเป็นกองนำที่ ๑
ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ซึ่งเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา
ประยุรวงศ์ในรัชกาลที่ ๔) คุมพลเป็นกองนำที่ ๒ กรม
หมื่นสุรินทรรักษ์เสด็จเป็นกองหลวง (ผู้ใดเป็นยกระบัตร
เกียกกาย จเรทัพและกองหลังหาปรากฏไม่) กรมหมื่น
พิพิธภูเบนทร์เป็นปีกซ้าย กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์เป็น
ปีกขวา มีกองเขมรเป็นกองอิศร ให้พระยาราชนิกุล

พระยารามกำแหง พระยาอินทราธิปัตย์หิราขรของเมือง
พระยาจันทบุรีคุมไปตีเมืองนครจำปาศักดิ์อีกกอง ๑

กองทัพน้อยนั้นจะให้ไปตีเมืองหล่มและหัวเมืองขึ้น
ของเวียงจันทน์ทางตะวันตกไปบรรจบกับกองทัพใหญ่ที่ ๑ ที่
เมืองเวียงจันทน์ โปรต ฯ ให้เจ้าพระยาอภัยภักดีที่สมุห
นายกเป็นแม่ทัพตั้งประชุมพลที่ท่าเรือพระพุดบาท
แห่ง ๑ พระยาเพชรพิไชย พระยาไกรโกษาไปตั้งประชุม
พลที่เมืองพิษณุโลกอีกแห่ง ๑ ยกไปบรรจบกันที่เมืองหล่ม

กระบวนทัพที่จัดตั้งกล่าวมานี้ กองทัพใหญ่ที่ ๒
ต้องเปลี่ยนแปลงมิได้ยกไปตามที่กะไว้เช่นเดิม เหตุ
ด้วยเจ้าพระยานครศรีธรรมราชขอเข้ามายังกรุงเทพ ฯ
ว่าอังกฤษจะให้เฮนรีเบอว์นเข้ามาเปลี่ยนหนังสือสัญญา
ที่ใดทำได้ และอังกฤษเตรียมกองทัพเรือที่เกาะหมาก
จะยกไปข้างไหนหาปรากฏไม่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงวางพระราชหฤทัย เกรงว่าจะ
มีเหตุเป็นอริกับอังกฤษเกิดขึ้น จึงโปรต ฯ ให้เลิกกอง

(๓๕)

ทัพใหญ่ที่ ๒ กลับมารักษาเมืองสมุทรปราการ คงแต่ให้พระยาราชสุภาวดีคุมพลเป็นกองอิสระ ยกขึ้นไปเมืองนครราชสีมาทางช่องเรือแตก (๑) ไปสมทบกองทัพที่ ๑ และทรงมอบให้กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงบัญชาการศึกทุกทาง

การรบพวกขบถเวียงจันทน์ระยะแรก

การรบในเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ ครั้งนั้นเป็น ๒ ระยะๆ แรกกรมพระราชวังบวร ฯ ทรงจัดให้พระยาราชสุภาวดีคุมกองทัพน้อยทัพ ๑ ยกไปปราบพวกขบถทางหัวเมืองตวันออก (ตามที่กะไว้แต่เดิมว่าจะให้กองทัพใหญ่ที่ ๒ ยกไปนั้น) พระยาราชสุภาวดีได้รบกับข้าศึกตั้งแต่เมืองพิมาย ตีข้าศึกแตกแล้วยกตามไป ได้รบ

(๑) ชื่อที่เรียกว่าช่องเรือแตกนั้น สืบไม่ได้ความแน่ว่าจะเป็นทางไหน ทางช่องเขามันที่ค้ำจะขึ้นจากเมืองปราจีนบุรีมี ๓ ช่องเรียกกันในห้องที่ว่า ช่องสะแกกราดช่อง ๑ ช่องบุณฑุนช่อง ๑ ช่องตะโกช่อง ๑ เข้าใจว่าที่เรียกว่าช่องเรือแตกนั้น คงเป็นช่องโคช่องหนึ่งใน ๓ ช่องนี้

(๓๖)

พวกเจ้าอุปราชทิศสะที่เมืองยโสธร (๑) มีไชยชนะอีก
แห่ง ๑ แล้วยกลงมาตีกองทัพเจ้านครจำปาศักดิ์ ไชยชนะ
ตั้งอยู่ณเมืองขยล ตีข้าศึกแตกเป็นครั้งที่ ๓ แล้วก็ติดตาม
ลงไปที่โตเมืองนครจำปาศักดิ์ จับได้ตัวเจ้านคร
จำปาศักดิ์โยกย้ายลูกหลานเจ้านวงศ์อีกหลายคน พวก
ขบถทางตะวันออกก็รวบคาบ กรมพระราชวังบวร ฯ จึง
โปรด ฯ ให้พระยาราชสุภาวดีไปตั้งรักษาการอยู่ที่เมือง
นครพนม

ส่วนกองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ นั้นโปรด ฯ ให้
กองนำที่ ๑ ซึ่งพระยาจำแลนยากร พระยากระลาโหม
ราชเสนา พระยาพิไชยวินทรา พระยาณรงค์วิไชยคุม
พลกียกองมอญเจ้าพระยามหาโยธาและกองโจรของเจ้า
ขุนเพชร (๒) รวมจำนวนคน ๘๕๐๐ ยกขึ้นไปก่อน แล้ว

(๑) ตัวเจ้าอุปราชทิศสะเองไม่เต็มใจเป็นขบถ คิดอุบาย
หลีกเลียงตัวเสีย ภายหลังเข้ามาหากองทัพโดยดี

(๒) จะเป็นพระองค์เจ้าขุนเพชรน้องกรมพระราชวังหลังที่เคย
คุมกองโจรครั้งรบพม่าที่ลาดหญ้าในรัชกาลที่ ๑ ฤ็พระองค์เจ้าขุน
เพชรในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สงสัยอยู่

(๑๗)

กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกกองทัพหลวงตามขึ้นไป
เมื่อเดือน ๖ ขึ้น ๓๐ ค่ำปี พ.ศ. ๒๓๗๐ กองทัพหน้า
ได้รับกับข้าศึกที่ด่านหนองบัวลำภูค่ายข้าศึกได้ แล้ว
ยกไปตั้งค่ายอยู่ที่ทุ่งสัมปอ ใกล้ช่องเขาทางจะข้าม
ไปเมืองเวียงจันทน์ ข้าศึกยกกองทัพใหญ่มาล้อมอยู่ ๗
วัน กองหน้าที่ ๒ ซึ่งกรมหมื่นนเรศวรโยธี กรมหมื่นเสนา
บริรักษ์ทรงคุมพลตามขึ้นไปทัน เข้าช่วยกันตีข้าศึก
แตกยับเยิน เจ้าอนุวงศ์ว่ากองทัพที่มารักษาด่านหนอง
บัวลำภูแตกแล้ว ก็ไม่คิดจะต่อสู้ต่อไป พาครรบริ
ชพยพหนีไปอาศัยอยู่ในแดนญวน กองทัพไทยก็เข้า
เมืองเวียงจันทน์ได้โดยง่าย

ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาอภัยภูธรกับพระยาเพชรพิชัย
ยกไปถึงเมืองหล่มพร้อมกัน ได้รับกับกองทัพเจ้าราชวงศ์
เมืองเวียงจันทน์ ตีกองทัพเจ้าราชวงศ์แตกพ่ายหนีไป
เจ้าพระยาอภัยภูธรให้พระยาเพชรพิชัยอยู่รักษาเมือง

(๓๘)

หล่ม ส่วนตัวยกตามขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ (แต่เมื่อไปถึงแล้วไปช่วยถึงอัญญกรรม) อนึ่งกองทัพที่ตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งนี้ ได้โปรดฯ ให้เกณฑ์กองทัพเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองแพร่ เมืองน่านและเมืองหลวงพระบางไปช่วย กองทัพเมืองเหล่านั้นก็ไต่ยกไปแต่ไปถึงหาทัพไม่ เสร็จการรบระยะนี้เพียงนี้

การรบพวกราชเวียงจันทน์ระยะหลัง

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะให้ รื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์เสียให้หมด ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่พวกประเทศราชทั้งปวง แต่กองทัพที่สืบเสาะอาหารต้องมีตราให้หากองทัพใหญ่กลับลงมากรุงเทพฯ ฯ โปรด ฯ ให้กองทัพพระยาราชสุภาวดีขึ้นไปทำลายเมืองเวียงจันทน์ และสืบหาพระบางซึ่งพวกชาวเวียงจันทน์พาหนีไป พระยาราชสุภาวดีขึ้นไปตั้งอยู่เมืองเวียงจันทน์ รื้อทำลายเมืองยังไม่ทันสำเร็จเห็นไพร่พลอดโรย พอลาได้พระบางก็ขออนุญาตเลิกทัพ

(๑๕)

กลับลงมากองเทพฯ เติมพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์จะตั้งพระยาราชสุภาวดีเป็น
ทสมุหนายกแทนเจ้าพระยาอภัยภูธร ครั้นทรงทราบว่า
พระยาราชสุภาวดีรื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์ยังไม่สำเร็จ
ก็ทรงชดเคือง จึงเป็นแต่โปรดฯ ให้เลื่อนบันดาศึกดิ์
เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดีว่าทสมุหนายกพอเป็นบำเหน็จ
แล้วโปรดฯ ให้กลับไปรื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์อีก
เจ้าพระยาราชสุภาวดีกลับไปเมื่อเดือน ๗ ปีชวด
พ.ศ. ๒๓๖๑ ครั้งนั้นไม่ได้ยกไปเป็นกระบวนทัพ ด้วย
กิจที่จะไปเป็นแต่จะไปรื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์ มีข้าราชการ
ในกรุงฯ เป็นนายกองขึ้นไปเกณฑ์คนทั้งเมือง
นครราชสีมาเมืองฉะเชิงเทราแล้ว ยกขึ้นไปถึงด่านหนอง
บัวลำภูลายแดนเมืองเวียงจันทน์เมื่อเดือน ๘ ปีระกา
จึงให้พระยาอินทราธิปไตยหิราธรองเมืองคุมพลพร้อม
ด้วยพระยาพิไชยสงคราม พระยาตากษรราชภรณ์เมืองนคร
ราชสีมา หลวงสุเรนทรนฤตย์ ยกถ่วงนำขึ้นไปเมือง

(๒๐)

เวียงจันทน์กอง ๓ เจ้าพระยาราชสุภาวดีรอรวยรวมผู้คนที่ยังตกค้างจะตามขึ้นไปภายหลัง พระยาอินทราธิปไตยที่สืบทอดราชรองเมืองยกไปตั้งเมืองพันพร้าว ริมลำน้ำโขงตรงเมืองเวียงจันทน์ข้าม ให้คนไปเรียกท้าวพระยาที่อยู่รักษาเมืองเวียงจันทน์ เห็นกำลังตระเตรียมผู้คนอลหม่าน ทั้งกิริยาอาการก็มิได้ยำเกรงเหมือนแต่ก่อน พระยาอินทราธิปไตยที่สืบทอดราชรองเมืองจึงให้พระยาพิไชยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ กับหลวงสรเรนทรนชิตคมไพร่ ๓๐๐ ข้ามไปตั้งรักษาเมืองเวียงจันทน์ ไปไต่ความว่าเจ้าราชวงศ์เจ้ามีหนังสือมาว่า พระเจ้าแผ่นดินญวนให้ข้าหลวงพาเจ้าอนุวงศ์กับเจ้าราชวงศ์กลับมาตั้งท่าข้ามระยะทางอีก ๔ วันจะถึงเมืองเวียงจันทน์ พระยาอินทราธิปไตยที่สืบทอดราชรองเมืองก็แต่งตั้งเร็วให้รับมายอกเจ้าพระยาราชสุภาวดี ครั้นถึงเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ ข้าหลวงเมืองญวนพาเจ้าอนุวงศ์กับเจ้าราชวงศ์มาถึงเมืองเวียงจันทน์ มีญวนมาท่วยประมาณ ๘๐ คน แต่พวกกรพลของเจ้าอนุวงศ์มีมาประมาณ ๓๐๐๐

(๒๓)

เศษ ข้าหลวงพญาเจ้าอนวงศ์ไปหาพระยาพิไชย
สงคราม บอกว่าเจ้าอนวงศ์ทำความผิดแล้วหนีไปอาศรัย
อยู่ในแดนญวน พระเจ้าเวียงจันทรงพระดำริเห็นว่าเมือง
เวียงจันทน์นั้นเมืองญวนเหมือนมารดา กรุงเทพฯ ฯเหมือน
บิดา เมื่อบุตรทำผิดต่อบิดาแล้วมารดาก็ต้องขอโทษ จึง
ให้เจ้าอนวงศ์กลับมาสารภาพผิดต่อท่านแม่ทัพ ขอ
ให้ช่วยพาตัวลงมาลแก้อภัยยังกรุงเทพฯ ฯ ทางนั้นพระ
เจ้าเวียงจันทน์จะให้ราชทูตเชิญพระราชสาส์นเข้ามาทูล
ขอโทษด้วยอีกทางหนึ่ง พระยาพิไชยสงครามเห็นว่า
ญวนแต่งข้าหลวงเข้ามาเจรจาเป็นการในระหว่าง ๒ พระ
นครเช่นนั้น ก็เชื่อฟังคำญวน ยอมให้เจ้าอนวงศ์กับ
พวกญวนพักรอเจ้าพระยาราชสุภาวดีอยู่ในเมืองเวียงจันทน์
ส่วนเจ้าอนวงศ์ก็วางกิริยาอาการเป็นไมตรีเหมือนอย่าง
เดิม พวกไทยที่อยู่เมืองเวียงจันทน์ก็ตายใจไม่ระแวงว่า
เจ้าอนวงศ์จะคิดร้าย ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีได้ทราบ
ว่าญวนจะพาเจ้าอนวงศ์กลับมา ก็รีบขึ้นไปจากหนองบัว

(๒๒)

ล่ำภ ไปถึงเมืองพันพร้าวในวันรุ่งขึ้นเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ
เวลาบ่าย ๓ โมง กำลังหาเรือยังไม่ทันข้ามปากไป
เมืองเวียงจันทน์ พอบ่าย ๔ โมงวันนั้นเจ้าอนวงศ์ก็คุม
สมัครพรรคพวกเข้ากลุ่มรุมฆ่าไทยที่ขู่อยู่ในเมืองเวียงจันทน์
พวกไทยไม่รู้ตัวถูกฆ่าตายลงเป็นอันมาก ที่หนีได้จะ
ข้ามปากกลับมาเมืองพันพร้าว เจ้าอนวงศ์ให้เก็บเรือ
ล่องเสียหมดต้องลงว่ายน้ำข้ามปาก พวกเจ้าอนวงศ์ก็
ล่องเรือตามฆ่าฟันตายที่ในลำน้ำโขงอีกเกือบหมด พวก
ไทย ๓๐๐ เศษหนีรอดมาได้เพียง ๔๕ คน ตัวยนายตาย
หมดไม่เหลือมาเลย เจ้าพระยาราชสภาวัด้อยที่ค่าย
เมืองพันพร้าวทราบว่าเกิดเหตุเช่นนี้นั้น จึงเกรงหวั่น
ว่ากำลังที่มีอยู่ไม่พอจะต่อสู้พวกชาวเวียงจันทน์ได้ ก็ยก
จากเมืองพันพร้าวในค่ำวันนั้น ลัดทางตรงมายังเมือง
ยโสธร รี้บรวบรวมนรพลไปเพื่อเป็นกำลังแล้วยกกลับ
ขึ้นไป ฝ่ายเจ้าอนวงศ์รู้ว่าเจ้าพระยาราชสภาวัด้อยหนีได้
ทัน ก็รวบรวมกำลังเป็นกองทัพให้เจ้าราชวงศ์ช่วยยก

(๒๓)

ตามลงมาหมายจะจับเจ้าพระยาราชสุภาวดี กองทัพเจ้า
ราชวงศ์ลงมาประทะกับทัพเจ้าพระยาราชสุภาวดีที่บ้านยก
หวาน (ใกล้กับเมืองนครราชสีมา) ได้รบพุ่งกันเป็นสา
มารจนถึงตลุมบอน ในขณะที่รบกันนั้นเจ้าราชวงศ์กับเจ้า
พระยาราชสุภาวดีต่างยังพมไม่ซบพลไปเจอกันเข้า เจ้า
ราชวงศ์เห็นก่อนก็แทงเจ้าพระยาราชสุภาวดีถูกที่ท้องล้ม
ลง หลวงพิพิธน้องชายเจ้าพระยาราชสุภาวดีเข้าไปแก้ถูก
ฟันตายอยู่กับที่ เจ้าราชวงศ์จะเข้ามาฟันซ้ำเจ้าพระยาราช
สุภาวดี หมายเอาขืนยิงถูกเข้าเจ้าราชวงศ์ล้มลง พวก
ข้าวกองเจ้าราชวงศ์จะเป็นอันกราบ ก็ช่วยกันยกขึ้นบำ
พาหนีไป เจ้าพระยาราชสุภาวดีลุกขึ้นไต่คลาคแผลที่
ถูกแทงเห็นท้องไม่ทะลุเอาผ้าพันแผลแล้วขึ้นแคร่ให้คน
หามตามทัพเจ้าราชวงศ์จนแตกฉาน แล้วรีบยกตาม
ขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ ฝ่ายเจ้านองศรีว่ากองทัพเจ้าราช
วงศ์มาเพเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็รีบพาครอบครัวหนีไป
ยังเมืองพนม เจ้าพระยาราชสุภาวดีให้ออกเที่ยวติดตาม

(๒๔)

จับได้ตัวเจ้าอนุวงศ์กับเจ้าสิทธิสาร แต่เจ้าราชวงศ์นั้น
เลยหายสูญไป จะหนีรอดฤๅตายด้วยขาดแคลหาปรา
กฏไม่ การรบครั้งนี้ปราบขบถเวียงจันทน์ระบะหลังหมก
เพียงนี้

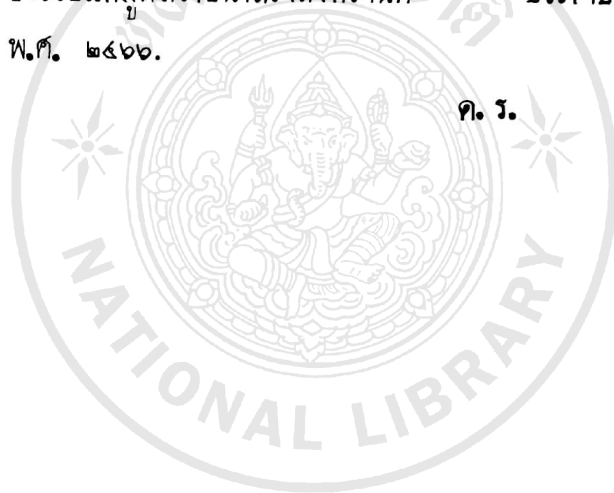
ว่าด้วยโคลงนิราศ

กรมหมื่นเทศอัครเสด็จไปทักท้วงปราบขบถเวียง
จันทน์ ในตารางเกณฑาทักกล่าวมาข้างต้น หาปรากฏ
พระนามว่าไต้เป็นตำแหน่งใดในกองทัพไม่ ความที่กล่าว
ในโคลงนิราศดูเหมือนเสด็จไปใน กอง กรมพระราชวัง
บวร ฯ เพราะฉะนั้นเห็นจะมีตำแหน่งอย่างเป็นผู้ช่วยของ
จอมทัพ การที่ทรงแต่งโคลงนิราศที่พิมพ์ในสมุดเล่ม
นี้ ไม่ใช่ทรงแต่งเป็นจดหมายเหตุ คงทรงแต่งในเวลา
ว่าง ตั้งพระหฤทัยจะให้เป็นที่บันเทิง เช่นนิราศนรินทร์
อินและนิราศพระยาตรังที่ได้แต่งเป็นตัวอย่างมื่อแต่ก่อน
แต่งพรรณนาความขึ้นไปเพียงเสด็จถึงค่ายหลวงที่เมือง
สระบุรีรวมเป็นโคลง ๑๖๓ บท แล้วก็หยุดอยู่เพียงนั้น

(๒๕)

โคลงนิราศเรื่องนี้ว่าโดยทางสำนวนก็แต่งดี หนักหนา
สมควรนับถือเป็นโคลงตำราได้เรื่องหนึ่ง ยังหาปรากฏ
ว่าใครเป็นคนแต่งก่อนไม่ หอพระสมุดฯ ก็ฟังได้
ฉบับมาไม่ช้านัก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงทักษิณ
ธาดาเดช จึงโปรดให้พิมพ์เป็นหนังสือสำหรับประทาน
ชำระแก้ผู้ทูลถวายน้ำสรงสงกรานต์ ประจำปี
พ.ศ. ๒๔๖๖.

ด. ร.

โคลงนิราศสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เสด็จไปทัพเวียงจันทน์

๐ ร่าย ศรีศรีสวัสดิ์สวัสดิ์	พิพัฒน์พิพัฒน์ภักติกฤติ
ศักดิ์ศักดิ์ไชยไชย	ไผ่ทนต์แผ่นกรงโกรม
โสม (สร้อยแสง) ส่องมาศ	คานขั้วแก้วเก้ายี่
ยิงยลยงนาคเวศ	สยเกษตรภานุ
มานพระยศนโยค	เลียงโลกทั่วต้องธรรม
ถวัลยราไชยสร้อย	พิบลัยขั้วสมบัติ
รัตนราชธานี	บุรุษเลิศเหล่า
ทุกประเทศถ้วนหน้า	นอบเกล้าสดคี่
๐ ร้อยร้อยยศแม่น	เมืองราม
เกษียยุคนเกษมสาม	เกษตรแล้ว
ขุนหาญหิมนสงคราม	หาญหิต อยู่แฮ
พลพ่วงพานรเกล้า	กลั่นเกล้ากลั่นหาญ
๒ สรรค์สูงสร้างใหญ่	เตรียมตรัย ไตรตแซ
หิกล่าหาญเข้าลุย	ไล่ร่า
หม่มม้ามลั่นแลน	ฉิวเฉก ลมพ้อ
น้อยอย่างย่อท้ายถ้ำ	ถูกเด่นคั่นชอย

๓ กลอยสำรดเคิกไท เทียมทรงค์ รวทแซ
 เกวียนแกว่งโยนยรรยง เป็นแรว
 งามเงื่อนรทรวงองค์ อินทร์
 ปรายพิภพอสุรแผ้ว แผ่นเบื้องบาตาล ฯ

๔ พิมานครททึงแพรว ทองพราย
 เนกขำนินารายณ์ ร่อนฟ้า
 เรือรบไล่สลักหลาย เหลืออ่าน
 บินหล่อลือไล่หน้า ท่อนท้ายรายแถม ฯ

๕ พลแจวเจนแฉกน้ำ ชลจร
 พลแม่นป้ายขนยอน ยอกค้อง
 พลรบรวทเวรอน รณบก เรือแซ
 กล่าวแต่ย่อพอพร้อง พรวรฤาถึง ฯ

๖ สรวมแสงขันธ์กร้าง แรมอนงค์
 เทชอติศรทรง ไคกพร้อง
 ปางขันขรรค์มัง คลพิพัฒน์ สถานนา
 นายกษัตริย์พหุชอง เสด็จล้างลาวเวียง ฯ

๑๑ ทรวงสรรพแสงเลื้อกเข้า	กองโกรย	
สารสั่งเรวเรียมโคย	เสด็จไท้	
หิวอ่อนนอกโอยรู้โอย	อกแตก แล้วแม่	
หิวหวั่นวิญญาใหม่	มีคใหม่ ใจเรียม	๑
๑๒ ไข้วทวงกรณิศเนือ	นวลอไร	
จักจากสายใจใจ	สิ้นรู้	
ลักคายไข้เคยไกล	เอวกล่อม กลึงแม่	
บุญก่อกรรมไคพลีว	พลิกให้ทันเห็น	๑
๑๓ อรองค์อันอันชวนค	สมสูง ทรวงแม่	
เกศตั้งกำหางยง	เหยียบคช้อย	
ทวงเคาะเก้นคำตรง	ตรเนตร กุเฮย	
ควรวีโยคเขาวน้อย	หนึ่งไคฉันไค	๑
๑๔ หลัดหลัดซัดแม่แล	ลาวณย์ ฝอย	
ใครจะรับขวัญขวัญ	เนตรข้า	
ราชกิจแต่กายผัน	จรวาก	
ใจจะอยู่แนบหน้า	หนุ่มหน้านวลแข	๑

๑๑ หายใจมพิศเพ่น พลางพลูบปฤษฎางค์ ลาเภยบาย อย่าม่ออย่ากลิ้งเกล้า	พอนปราง ตบเศร้า ขั้วมาศ กุเฮย เกลือกคินแคยัน ๗
๑๒ โคมแม่จะแหวกฟ้า น้อยเทพเลงไบลาน ทวนคึกฝากชั้นฉาน พรหมกัถ์โดยสัน	ฝากพิมาน แมนเฮย สวาทคิน โสฬส เล่านา สิ่งเกล้ายังแคลง ๗
๑๓ จักฝากพนไต้คำ กรองกริ่งไพโรปราจิตร ฝากน้ำเกลือกนาคอิ จนอกไธ้พะเฝ้า	เมรุมิต รอดฤ แยบเย้า ฉาลอย โคมแม่ ฝากน้ำตานาง ๗
๑๔ รำไฟไกวรดเร้า จวนจวบเพลวลี้ เสียดสมรหม่นทวษทว ๔๗ ฝนจิตรจำยุรย้าย	รังษี ส่องแซ ลาตผ้าย เวียนลั่ง ย่างยังหยดกลวิล ๗

๑๕ โรงธรรมธรรมมาสน์สร้าง สงฆ์แสงทอง ธรรมเฮย
 จิตรับจงธรรมระวาง ห้วนเจ้า
 โรงธรรมประทีปแสง เพ็ญสว่าง
 ถนัดทั้งเห็นหน้าเห็น นังเพ็ญมพงธรรม ๑

๑๖ เสนาะเลี้ยงสาวสั่งออ ออกเรือ
 ออกฟ้าไลยเหลือ ละห้อย
 เรือแล่นรเหลือยเมือ มองไซ้ มขแม่
 โหยพเห็นน้ำพร้อย เนตรพร้อยพรายสาย ๑

๑๗ อารามอรุณราชสร้าง ปฏิสัง ขรณนา
 ถวิลอรุณเวียมชัง ไข่ข้า
 สวรรสองสั่งกันยง ยวนยั่ว อยู่เฮย
 อรุณแอร่มเรือเรือฟ้า รุ่งแกลังเวียมไกล ๑

๑๘ บ้านแขกคึกคึกแขกเลี้ยง คาวี
 แขกย้อมต้องการคิ คนพร้อง
 กลัวกลัววกระลาลิ เสาวภาค กุเขย
 ขวัญอ่อนของคี่นร้อง เรียกเจ้าเวียมโลม ๑

๑๕ ย่นอย่าไยยักยอ	ไยเห็น ไคแม่
ถนัดทั้งเรือนเรียมเย็น	เอือกห้อง
ปางเขาก่อนทรวงเข็น	โคกยิบ สชลนา
เหมือนเมื่อยามเรียมร้อง	รำเครือสังสมร ๗
๒๐ คลองมอญมอญหมัก้าว	ไคทำ
เห็นแต่คลองแคลงคำ	เพรียกพร้อง
เพรงมอญมรณำ	ใจจาก คลองฤ
เหมือนฟ้าจากนอ	นกหน้าลามรณ ๗
๒๐ วัตรระงัดคิคุ้ม้อง	ประโคมยาม
เสนาระงัดกวนกาม	กอดเกอ
สขไคไยเปรียบสาม	ยามย่า ระงัดเซย
เนอเนอเนอเนอเนอ	อุนเนอเรียมเนอ ๗
๒๒ ถันถึงอาวาสไว้	นามตุลิต สวรรค์เซ
เพียงพิมานนฤมิตร	เทอคแท้
คณิงโถมแม่คือวิศ	ศุกรรมวาท
สาวตุลิตสู้แพ	พายไ้อ้ายงาม ๗

๒๓ ทาวกัณฐ์เคนฟ้าไผ่	ใจถวิล ประหวัดนา	
นกกนชแนวอรอินทร์	กล่อมเกลี้ยง	
ไช้ที่พิเภกทิพย์ิน	คิรส์ รักแม่	
เชยพชนใจเพียง	พางไต้ทาวกัณฐ์	๗
๒๔ พิศแพแลตรวหน้า	นางค	
ข้างกัลกจินห	ห้วงห้อย	
ไยสยลภณทร	ตาเปรียบ นุชนา	
กรรณแม่กณทลพร้อย	เพชรแพรวพรายงาม	๗
๒๕ ยัชนันค้แม่น	หมายเหมือน	
ยลยชนคณงเตอน	แต่คว่า	
ชนันคิเคเชอนเชอน	ชมย ชนเฮย	
ชนไช้ชนอ้อนฮ้า	ฟ้อไอเอะใจ	๗
๒๖ โรงเหล้าฤทธิเล้าร้าย	แรงครัน	
ชนเสพเมามฉน	เช่นย้า	
เมาฤทธิสรวัน	เกี้ยวลาง สมรเฮย	
ไอพ้เมาสุขห้า	แห่งเจ้าฤจาง	๗

๒๗	ถึงขบขบราพณ์ราย	ปลดปลง ชีพแฮ	
๒๘	เพอฤทธิพานรยง	ยอกเกล้ง	
๒๙	สิ้นเสียนกัเสร็จสง	ครามราช รามแม่	
๓๐	คักอกไอ้จิกแผ้ว	ผ่อนสิ้นเสร็จไฉน	๗
๓๑	บางจากเจ้าชอช	ชังบาง	
๓๒	จากว่าจากใจทาง	จิตหน้า	
๓๓	ถามหน้อยหนึ่งอย่าพวง	เลยจาก	
๓๔	จากแม่เร็วฤชา	จิกไต่คนครอง	๗
๓๕	เห็นร่ำเกมจากไอ	อัครรย	
๓๖	เหมือนจะบอกสำคัญ	ข่าวซ้ำ	
๓๗	จากแจ้งเจ้าจาบัล	บ้าราศ	
๓๘	ร่ำว่าหนามเหน็บยา	ยอกร้อบรมทรวง	๗
๓๙	นาฬิกาตกจั่นแล	หลายทลาย	
๔๐	ชายลุ่มเชิงเลนราย	เรียวค้อย	
๔๑	หลงแลกทลี่ยลาย	ปลีเปล่ง	
๔๒	ทีแต่ทุกเครือค้อย	เคลือบเคล้นเรียมแคลง๗	

๓๐	เมื่อนมกรุ่นร้อนเรย	เรยงกัน อยู่แฮ	
	ตกข้างตกคั่น	ออกล้ำ	
	ขวยขวยคิตไคร่บ่น	ไปฝาก	
	จวยแต่จิตจางหน้า	นชเคียวจักกาย	๗
๓๑	เห็นแฉสทอนท่ม	ทรวงผิง แฉแฮ	
	เมื่อนมกรุ่นไฟไฟรง	ราครอน	
	ซ่มจุกจิตรค่านัง	นชเทยบ ถิ่นแม่	
	ขามคิตคมเนตรค้อน	นชคั่นเรยขาม	๗
๓๒	สมอรายสมศรีกรั	เรยมมา	
	รทวยยอต่ออย่างจักยา	พยาจให้	
	ตนเรยมโรครักษา	แสนยาก สมอเฮย	
	เจ็บไม่เจ็บจิบไซ้	แต่ใช้ใจถึง	๗
๓๓	ถึงวักซ่มเกลยงเกล้า	เกลานาม	
	เชิงเช่นซ่มสมรตาม	ฝากให้	
	ถอยถวิลประหวัดยาม	ยังอยู่ สถานนา	
	ไปขาดครุ่นครุ่นไต้	ซ่มแก้วกักร	๗

๓๕ ขั้คตลยลย่านย่าน	สามเสน	
ข้างว่าสามแสนเกณท์	กะผู้	
ประชุมคชชินนทร์	หนักอก ชนเฮย	
หนักโคกลีบแสนลู้	ต่อด้วยคำบล	๗
๓๖ ขางพลัดพลัดแม่ไอ้	อนิจจ	
เพรงพิพรากเขาชิง	ชุ่นแค้น	
บาปพันบั้นจากบึง	อรอก เรียมเฮย	
จำพลัดเจ้าพรากแม่นัน	หนึ่งย่านคำบล	๗
๓๗ ขางพระครพฤตม์ครั้ง	ไคไคโน	
ฤาพระครววินิจไฉย	ฉกฉอย	
ทุกขราษฎร์เคือกไคไค	ครกขี้ กิพ้อ	
เชิญช่วยคัยทุกชั้นน้อย	หนึ่งร้อนทรวงเรา	๗
๓๘ ขางอ้อคิกคู้คู้	อรทำ บเฮย	
เม็งทแยเขาวจำ	เข่าจอ	
ปราศเสียงประโลมล้า	ฤกเสนห์ นางนา	
เคยแม่เข้าข้อ	โอค้ออันเอาใจ	๗

๑๓

๓๘ ขางซื่อนามซื่อแสรัง	สุจริต ฤๅน	
เห็นแต่คลองแคลงจิตร	ไปแจ้ง	
เกลือกคกค่อนค่อนคิก	ใจอยู่ คลองเซย	
ใจแม่ซื่อเทียวแสรัง	ซื่อนันฤๅม	๗
๓๙ ขางไฟโพธิสัตว์เจ้า	จอมองค์	
เฮาฮาสนบถลงกอลง	กตแก้ว	
ทริสแจจัตติจทรง	ไกลเกลศ มารแม่	
เรียมกำหนดวิธาคแล้ว	ร่อเจอมมอมาร	๗
๔๐ ขางซื่อนกลซื่อนเรน	ภิรมย์ขวัญ ตาเฮย	
ซื่อนเงอนงำเงากัน	กัยเจ้า	
ซื่อนสังสำคัญวัน	จักจาก	
สองกำสรวทซื่อนเคร้า	โคกแสรังแขงใจ	๗
๔๑ ขางเขนคิกคู้แต้ม	ทัวหนิง ไร่นา	
เขนท่าขันชิงชิง	ขี้เหม้น	
กราวเขนค่อนกลองกัง	คจทุม ออกเฮย	
จากนชุนนังจักเหล้น	เรืองให้ใครค	๗

๔๓ คิคเขนเขนโล่ห้อย	ยี่ดกาย	
สรวาสตรโถมมาหมาย	มุงกัน	
สรวโศกสรวิงสาย	ใจพี่ ฌแม่	
เขนโล่ห้อยซ้นสียซ้น	ช่วยกันกลไคน	๗
๔๔ วักลุ่มวิลาล์	เหลื่อทรง ไร่แม่	
กฤษลาไหลลง	ลุ่มไต้	
คิคขึ้นใครใจคง	ซ้นอยู่ ไต้ฤา	
เล่ห้อยทักลุ่มให้	หกซ้นเขนตอน	๗
๔๕ โอ้แก้วกัษกร้าง	แรมรัก	
เคยยไกลศรัลลิก	กิงก้อย	
ปรานี่แนบเกรงหนัก	นกันม เนอแม่	
วันละวันนัยร้อย	คาบซ้ำเรียมซม	๗
๔๖ ลันลูลาลดให้	หาเขาว มาลย์แม่	
ไกรกรอยกระมลเมา	มคหน้า	
ไฟกามกำเตาเผา	ลนลวก อกเขย	
เรียวรเทญเท่าฟ้า	ไผ่สรวงเสพสม	๗

๕๗ ตลาตแก้วดอกแก้วร่วง
แก้วว่ากานตารา
แสนสงวนเงื่อนแก้วตา
รักเร่รักใจใจ
ร่วมไว้
คนแต่ น้อยนอ
จากแก้วกับทรวง ๗

๕๘ มาลอาวาสไว้
แสนกำสรทใจเจียน
วิศเอยช่วยเกษียร
บอกขบสนชู้
นามเขียน
จากชู้
สารนอย หนึ่งนา
เรื่องร้างเรียมแรม ๗

๕๙ วิศลักสลักละเอียคล้า
บันไยสัจเจียนเงินจาว
คิศลักคู่สลักคาล
เจ็บพิจากปวดขม
ลายบาน
จิม
แคยอก อยู่เอย
สลักกรอขึงทรวง ๗

๕๐ ตลาตขวัญขวัญมิ่งเต้า
เขาจึงขายขวัญตาม
ขวัญเอยคิคำชาค
พระชอขวัญน้อง
ตกตลาต น้ญา
คนพร้อง
ควรเท่า ไคแม่
แนบเนอถนอมขวัญ ๗

๕๑ บัณฑิตห่อหมเหย้าท่ง ทางชลาลัยแม่
 ขางซอธรรณนา เน้นลัน
 ผาทยคินสุธา ธารว็บ ร่องแซ
 ฤาษาทานทุกขทัณ ที่ซอธรวงเรา ๗
 ๕๒ ปากเกร็ดปานตรัสห้าม หฤทัย พินา
 เขาวตรัสอย่าแท้จริงไป จากห้อง
 เรียมขึ้นคำครวไล เตรีจเตรี มาแม่
 โอ้แต่นักกร้อง รำห้ามหวงใคร ๗
 ๕๓ ขางภูตผีพคเพื่อ คัม คัม
 พุ่มพฤษณาวยาคม ครุ่มคว้าม
 ภูตเขย่นกระหิม หวงทรัพย์ ไวฎา
 คិតแม่หวงหิงห้าม หากแม่นโฆมตหวง ๗
 ๕๔ ขางโควักวักครั้ง ไคไฉน
 โควักควักไกล กล่อมเกลียง
 คั่นคั่นโตจักไป หาแม่ โคเขย
 ใจพินเคียดเพียง คู่ควัยแแตกโค ๗

๕๕ บ้างจิ้นจิ้นใหม่^{๕๕} ออ^{๕๕} เขอนงค์ นาแม่
 จิ้นต่อจิ้นจำหลง เลศนั้น
 เลี้ยวสมรแม่เค็กทรง มงกฎ ลกสนา
 ริวรัตเกล้ากลั่น อคยัมเขยงใจ ๗

๕๖ บ้างพังผังฟาก^{๕๖} ร้าว^{๕๖} รานคิน
 พังเพอสา^{๕๖}ยกระแสะ^{๕๖}สิน^{๕๖}ธิ^{๕๖} เซาะซง
 เจ็บจากเจ็บใจ^{๕๖}วิล^{๕๖} วรณโรค เรียมเอย
 ฟกน่วมหนองหน^{๕๖}ก^{๕๖}อง^{๕๖} อกขีมปานพัง ๗

๕๗ บ้านใหม่ใหม่^{๕๗}หน้านา^{๕๗} อูปถัมภ์ แม่^{๕๗}นา^{๕๗}
 ใหม่ใหม่มีกรรม^{๕๗}จำ^{๕๗} จากแก้ว
 บักร้างขाय^{๕๗}เรียม^{๕๗}ทำ^{๕๗} ทัด^{๕๗}ท^{๕๗}โทษ^{๕๗} ส^{๕๗}น^{๕๗}อง^{๕๗}ฤา^{๕๗}
 ใหม่ไม่ถึง^{๕๗}เดือน^{๕๗}แคล^{๕๗}ว^{๕๗} คลาคห้อง^{๕๗}ห่าง^{๕๗}สง^{๕๗}วน ๗

๕๘ เทียน^{๕๘}ถว^{๕๘}าย^{๕๘}ถวิล^{๕๘}เม^{๕๘}อ^{๕๘}คร^{๕๘}วัง^{๕๘} ขษ^{๕๘}ขา^{๕๘}
 เทียนแม่^{๕๘}เล^{๕๘}ียง^{๕๘}ข^{๕๘}ฎ^{๕๘}มา^{๕๘} ม^{๕๘}ิ่ง^{๕๘}แ^{๕๘}ค^{๕๘}ั้น^{๕๘}
 อี^{๕๘}เ^{๕๘}นา^{๕๘}ไ^{๕๘}ล^{๕๘}่^{๕๘}ค^{๕๘}าว^{๕๘}ค^{๕๘}ลา^{๕๘} ค^{๕๘}ล^{๕๘}ค^{๕๘}ับ^{๕๘} เท^{๕๘}ียน^{๕๘}เซ^{๕๘}ย^{๕๘}
 แ^{๕๘}ด^{๕๘}พิ^{๕๘}ค^{๕๘}ข^{๕๘}ม^{๕๘}ค^{๕๘}ม^{๕๘}ัน^{๕๘} ถ^{๕๘}ิ่น^{๕๘}ถ^{๕๘}่า^{๕๘}เท^{๕๘}ียน^{๕๘}ถว^{๕๘}าย ๗

๕๕	บางแขยงย่นพเพยง	นุกเหนย่ม ใจนา	
๖๐	แขยงชขาดจักกระเตย่ม	คิยคิ	
	ป่างเกษมสขสองเลียม	ลวนเล่น	
	มือแม่แย่งพย	ยั่วเย้าแขยงทรวง	๗
๖๐	บางเคอเคอห่อนให้	ใครเห็น ดอกแซ	
	เคอประจักษ์ต่อแปน	ลกเต้า	
	โอบก้ออนเฮยเฮน	คพ	
	รู้เช่นเห็นเคอเจ้า	จคไว้หว่างทรวง	๗
๖๐	เรือเลยลย่านบ้าน	บางหลวง	
	หลวงเล่ห์บัวหลวงทอง	เด่นน้ำ	
	บัวเทียบไข่เทียมทรวง	สัดสวาท พแม่	
	ยลยคลหลวงล้ำ	เล่ห์แย้มยามชม	๗
๖๒	เชิงวากเชิงร้างรัก	รณจวน ใจพิ	
	กามกำเภาคองชวน	อกเร้า	
	ร้อนอินหม่นประมวณ	มาเปรียบ ใต้ญา	
	ร้อนนิรารสเจ้า	วาคร้อนฤาวย	๗

๖๓ บ้านกระแซงชมหย่อมเหี้ย เรือนมอญ
 ฝากระแซงอ่อนซอน ไหมหม้า
 โหยเห็นประเล่ห์สมร มาม่าย อยู่แม่
 บังกระแซงแฝงหน้า นแล้วล้าเภา ๗

๖๔ ถึงวัดไก่อเคียชก คีคองน
 ไก่อว่าพรังเพราะชน ขาบสร้อย
 สาวยาวอ้อยสกลนัย กายแต่ง งามแซ
 เจ็บแต่งแต่มนชัย หิ้งฮาลอเอง ๗

๖๕ บ้านถั่วกลถั่วนึ่ง นางสรค์
 ถั่วพิชไ้เป็นพรณ เพราะแต่มี
 ถั่วพลักสำคัญ ควรวาต ไฉนนา
 เห็นแต่ถั่วแปบแย้ม ยอดให้เรียมชม ๗

๖๖ ไรไรเรือเรือยจ้วง จวลี ลาค์แซ
 ถึงประทุมธานี แน่นเหี้ย
 ค่อนค่อนคึกคึกขบ บิยุษ
 ตุมตระการกลเต้า ต่อมเนอนวลสงวน ๗

๖๗ ขางเตยเตยทาบท้าม	ทางจรัล เรียบคแฮ	
ทองคอกปานประหนัน	นำเกล้า	
เป็นไฉนไยทรงคัน	ชรสอย ชวนนา	
ไกลกลินลำเจียกเจ้า	พี่ชำมเตย	๗
๖๘ บ้านจิวคิ้วแก	งอนสม นางนา	
โหมแม่เรือนจวม	ค้อยค้อน	
ไยพยพิมลคม	เฉลิมโลก กุเขย	
เห็นแต่จิวหนามย่อน	ยอกไล่สยทรวง	๗
๖๙ บ้านกลางกลางร้องซัง	สายชล	
เพียงพิศกวงจวน	วากว่า	
อาทว่าอยู่จน	เจียนจัก จมแม่	
ใจจะขาดข่า	ลวลแลนาง	๗
๗๐ บ้านกบขบขบอข้าง	สมญา ไว้เซย	
ถนัดว่าฝงกขคคลา	คลาฝ้าย	
จากเจียนเจียกกลา	ยวเสยว	
เสนงสนันต์แน่นทรวงย้าย	โยกค้ำคาแด	๗

- ๗๐ ราชครามครามครายหน้า นางศัลย์ ไศกฤ
 ฤาชาครวญครามครัน คร่ำให้
 เสมอสงสั่งกันวัน จักจาก
 เนืองเนืองน้ำหน้าไล้ ครายแก้มกลคราม ๗
- ๗๑ ลำสรว่องไม้ร้าย โจนจร
 หักฝักขามขยพลอน ไฟล์แก้ม
 หม่ค่างขลุ้งหลอน โลงเล่น
 ลางแนขนางลึงแยม ยั่วให้เรียมช่าย ๗
- ๗๒ บางไทรไทรขี้เจ้า จอมอา รักษ์ฤ
 รุกขพิมานโรยรา ร่วงไร้
 น้อยฤทธิบริ้งพา กุลล์ ส้มเฮย
 ขอแต่กลใจให้ แม่เต้าตามเรียม ๗
- ๗๓ บัดเห็นทิวท่งล้วน ลำเนา นาแซ
 ลาดเลี่ยนลานเข้าเขา นวกเพี้ยน
 แลลาลำฤกเยา วมาลัยมิ่ง ภูเขย
 ลานทั้งลำนนชเหล่น ลับแล้วลาญทรวง ๗

๘๕ ปลาเค้าคึกเค้ามั่ง	หมายเหมื่อน	
ปลาทุกถวิลคางเขื่อน	ปู่สรวัย	
นวลจันทร์แจ่มเจียนเคื่อน	ดวงพิกตร์ แม่ฤา	
กรายว่ากรายกรีกักอัย	แน่งน้วนางกราย	๗
๘๖ บ้านคายขนคายอ้า	องครักษ์ ฤาพ่อ	
คึกโครขันทรงลัก	ลียไย้ง	
ฤาเจ็ยเจ็ยจากพิกตร์	พิมลแม่ มาแม่	
ปวกยั้งคายเขนโค้ง	ค่อนร้อยฤาปูน	๗
๘๗ เกาะเกิดเกิดตั้งแต่	ประณม กัลปฤา	
เกิดพิเกิดทกขัณม	เท่าหล้า	
แรมรักขำราศชม	ในชาติ น้แม่	
คายเกิดขอเห็นหน้า	อัยเคล้าอย่าคลาย	๗
๘๘ บ้านแป้งไหนว่าแป้ง	ไยพย	
๘๙ คึกล้าอางอรควร	เคืองแป้ง	
เวียมจรจากจักอย	องค์อวด ไครแม่	
๙๐ แป้งกระแจะจักแห้ง	ห่างหน้าหายนวล	๗

๘๓ ขอรินทร์อรเชยมนเอน นงเยาว์
 ไยบอยยังเงา เขตพร้า
 อรเชยอนาถเนา นิวเพื่อ ไคแม่
 โอ้พิชชชนหน้า แม่เอ๋ยอรินทร์ ๗

๘๔ เกาะพระกรรมพราภแคล้ว คลาถึง
 พระว่าพระรำพึง พัสร้าง
 กรกอดอระคนึง นิงอยู่ ไคพ่อ
 เชิญช่วยปรารภร้าง รักให้เสพสม ๗

๘๕ ลีวเล่นลั่วคำ บลยาง
 นามตลาดเกรียบทาง ท่งแจ้ง
 ชังชอเกรียบเกรียบกลาง ออกเร่ง ร้อนแม่
 เกรียบทังกรอขใจแห้ง ห้างเหยาเคยเย็น ๗

๘๖ สเภาลุ่มลุ่มแล้วลัษ ลำหาย
 ยังขโคงเคียวหมาย แม่นรู้
 สักของพิ้งาย สมรแม่ มาแม่
 หนักยังเยยลุ่มอ้อ ออกช้าใครเห็น ๗

๘๗	บ้านกลิ้งกลิ้งกลดกั้ง	กันสร้อย ส่องฤา	
	ไอ้อกอาครุ่น	แตกขง	
	กลิ้งกลบคยแตร	ฤาห่อน หายแฮ	
	กลิ้งคำยลบ้านกลิ้ง	กลดให้เรียมเห็น	๑
๘๘	ไปรทสัศวัสรรเพชญ์ขาม	เข็ญชน สัศวไอย	
	ไปโมกขเมือสัสน	หกฟ้า	
	เรียมของข้ายมารกมล	มัวมค แล้วแม่	
	ขอสูสัชรมย์ห้า	แห่งน่องนางเคียว	๑
๘๙	ผพายพายร่นรบ	เรวเหลือ	
	ล่ยานบ้านร่นเรือ	รคว้าง	
	เซยวนาฉลุมเจือ	จิตพิศ มาแม่	
	เสมอเมอวนเรียมร้าง	รบริอนรารวน	๑
๙๐	บางหวายถวิลข่งแร้ว	รันท้า โทษแฮ	
	หวายพาคณกพันลำ	ลอคเลียว	
	อาลัยพจากจำ	เป้นห้วง หาแม่	
	กลกัขบ่วงกามเกยว	กอดร้อยริงเรียม	๑

๕๑ เกาะเรียนรำฤกษ์ข้อม	คึกษา คิลย์เซย	
สยสังวิทยาหา	ห่อนวัน	
เวียนอนหม่นมายา	หมายหยั่ง ไต้แซ	
เวียนพเวียนเชิงเร้น	รักรู้ฤถถึง	๗
๕๒ ถึงวัดเสื่อข้ามคิ	แปนสอง ใจนา	
อย่างหนึ่งนกคนครอง	ครอบเหี้ย	
ใจหนึ่งเจ็บจากปอง	แปนเหือ พยัคฆ์แซ	
โหยบเห็นเสื่อเต้า	พิตังตาคอย	๗
๕๓ ไคร่ไคร่ำไคร่าไค	คังปอง	
พลกระพือพายผยอง	โยกย้าย	
โยนเยือกกระหย่อนสอง	ลายเลียด พม่ม	
คิตข้างอเงอนชา	แวกรู้ฤถัก	๗
๕๔ ราชวลลลาคักว้ย	เดอนฉาย	
พว้างพว้างสินธพรายพราย	พว้างแพรว	
ชมอนหม่นไปหมาย	ชมชอย ใจพิ	
เคื่อนว่าทวงพักตรแล้ว	ผ่องฟ้าไฟเห็น	๗

๕๕ แสงจันทร์แจ่มฟ้ารุ่ง	เวียมคววณ	
๐ คนง่วนวลจันทร์นวล	แจ่มหน้า	
รวยรวยรสจันทน์ฮวน	อยคิต มาแม่	
๕ รนรณรสกลฉ่ำ	หมื่นอนวลจันทร์	๗
๕๖ ย้านดินแดนโคกช้าง	นางเนา นฤ	
คำขคตินตเวยว	ยากแค้น	
แม่โถมเฉดจักเอา	อรเทียบ โถมแม่	
ไกลว่าไกลกันแม่น	ฟากฟ้ามาทิน	๗
๕๗ วัตรอเพิงพริ้ง	รอตาม	
๐ ถนัคว่าพางาม	จักเต้า	
รอเขยอย่าอำความ	ขวัญเนตร มาฤ	
รอช่วยรช้วยเจ้า	ร่วมห้องหาเวียม	๗
๕๘ นางชชชชอย่าง	แอหนิง นแม่	
๐ วัตประดาปายัง	ยคพร้อง	
ชัษวชขษบาชัง	เขียคช่อน ไวฤ	
๐ ควรพชอคนห้อง	แม่น้อยนางช	๗

๘๘ อธิษายามก่อนพ้น	เพียงสวรรค์	
หลายชั่วภพวัฏฏ์	เศกสร้าง	
เลื่อมสนทนวัน	เป็นข้า ไปแซ	
เหมือนพลเรือน	รักร้างแรมมา	๑
๘๙ เลี้ยกายดินเทศ้าว	แค้นวัง	
เห็นแต่กำแพงพัง	ว่างวัง	
เฉกไฟพฤษภขางวัง	ราชรม ชยแซ	
ร้างร้างเรือนเรียมร้าง	ยิ่งร้ายเรือนหลวง	๑
๙๐ ถึงวัฏฏ์มรณ	เค็มแมน สวรรค์ฤ	
ระเบียบขรรค์แซกแสน	นาคสัง	
มรณขคฺชแหวน	มรณ ใดแม่	
อรกฏิกอัยแก้ววัง	ร่วงตองตาเตอน	๑
๙๑ คลองข้างซอแต่เบอง	โฆราณ เรือกแซ	
พังขคฺชวงมัลย์	แม่ชา	
ขามเชิงครุฑาณ	ขวยโอยฐ์ อ่อนเอย	
เสวาลัทธวโกล้า	กล่าวให้เห็นงอน	๑

๑๐๓ ถึงบ้านกระทุ่มทั้ง	ทอดคน ลงเฮย	
เจ็บจรเทญทรหน	แหบให้	
คึดคอกกระทุ่มกล	เกศนช กนา	
๔ ยกแม่ชนเหม็นไม้	กรคินวางสอย	๗
๑๐๔ ย่อโพงโพงน้ำหลัง	ลงคาม น้แม่	
เย็นราษฎรเรียนร่อนความ	โคกซ้ำ	
นัยนาคร่าวในนาม	พุง โพงเฮย	
โพงพวนโพงน้ำ	เนตรข้างเขาครวณ	๗
๑๐๕ วกเสด็จไหนดเสด็จไอ	เรียนปอง เห็นแฮ	
เห็นแต่อาวาสของ	ท่านสร้าง	
จำเนียรจึงจำนอง	นามเสด็จ ไร่ฤ	
๑๐๖ ปากจั่นกันกักน้ำ	ร่วมรู้ฤเห็น	๗
จันประจําคลองระไว	ขังใจ	
๑๐๗ คจเรียนระวังไภย	หม่นหมั่น	
๑๐๘ เขาแต่สายใจกัน	พระวงสวาท	
	แม่ไร่ฤวาง	๗

5

9

9

١١

- ๐๐๑ ทศเคียนควันเต็ยออกจัน จำตาย
 กุฬพิเต็ตสมรหมาย แม่่นม้วย
 ทอเคียนคักักกาย ยั่งอยู่
 ใจพิชาคคัก้วย ยอศไม่นามคาม ๗
- ๐๐๒ วังแดงเคิมชอก กาลลง
 เพรงพระลอลงสรง เลี้ยงน้ำ
 วนวังกียังคง คำโลก แลแม่
 กุจะเลี้ยงสัจจ่า มุ่งม้วยเมื่อมรณ ๗
- ๐๐๓ คาลาลอยล่องน้ำ เนาสถาน นัฎา
 รอยรเด่นเล่นธาร ทอตน
 คาลาใส่ศกสาร ส่นองบษ ยาแม่
 เรียมบจวยเจาล เล่นทองธารไหนด ๗
- ๐๐๔ บางตระไลตระลงเฟ่งตัง ตาหา อยู่เฮย
 ขางว่าเฮวขางมา แมกไม
 ไหนดเนตรตอยนัยนา เรียมน้อย หนึ่งนา
 ตระไลแม่วานอย่าให้ พตังตาตระลง ๗

๐๐๕ บ้านขวางทางไต่^{ขึ้น} คึกคอก
 ขวางยิ่งขวางหนามยอน ยอกให้
 หนามเหน็บเก็บบนหนามซอน ไซบ่ง หายแฮ
 รักบ่งรักไต่ คมแย่งแย่งขวาง ๖

๐๐๖ เห็นท่า^{ขึ้น}ถื่นไต่^{ขึ้น} รมย์กาม
 ๐๐๗ ช่อเจ้า^{ขึ้น}สนกนาม เนืองพร้อง
 เพรงราชหยกย่ำยาม เย็นสุข ทรวงพ้อ
 ๐๐๘ ไช้^{ขึ้น}พทกซ์ถวิลห้อง ห้างถ้างเกษม ๖
 ๐๐๙ ขามเรียงเรียง^{ขึ้น}น่านก ถวิลหวน ใจนา
 นชบขามเรียง^{ขึ้น}ขาม ไข้เคี้ยว
 คีตร่วม^{ขึ้น}กริมย์ยาม สว่าง
 หวานแม่หวังว่า^{ขึ้น}เปรี้ยว พเปรี้ยวปรวนโดย
 ๐๐๙ กรเกยก่าย^{ขึ้น}พักตร์กม กรรแสง มาแม่
 ชลเนตรไวยรินแรง ไคกซ้ำ
 บัดถึง^{ขึ้น}ถื่นท่าแดง ไคคั้ง นนา
 แดง^{ขึ้น}ตุส่ายเนตรซ้ำ ชอกให้^{ขึ้น}หาสมร ๖

๑๑๘	ทำงานงามยให้	เห็นโฉม	
	งามแม่เกรงจักโฉม	ลอยเหล่น	
	เห็นท่าทักเรียมโทม	นัคนัก งามนา	
	กามรลงทรวงเต้น	แต่ตั้งคอบงาม	๗
๑๑๙	ฝันใจรคว่นกัน	โดยทาง	
	แสงสรีรวางวาง	รียผ้าย	
	คำนึงอรเอวบาง	เขาก ใต้ถุ	
	แต่จากจวบจนท้าย	ย่านย่านยางนม	๗
๑๒๐	ยางนมชมใช้เนื้อ	เชยโฉน	
	นมพฤษเพรงใครไคล	คล้าวคล้อย	
	ฐานถันแม่ส่ายใจ	จอมสวาท ภูเขย	
	เฉกเช่นบ้นไย้อย	เยยงไม่ยางนม	๗
๑๒๑	หัวหินครครใคร	คริมบน	
	หินไยเห็นเป็นสกนธ	เกศเกล้า	
	เขาพร้องเพรียกของอล	เอาเหตุ ไหนนา	
	หินบแม่นแท่นเจ้า	เมอรอนอรผทม	๗

๑๒๓ เรืองรางวางเรือน้ำ	ใครสนาน น้แม่	
เรือนรำล่ำภูกขาร	ที่แคล้ว	
สองสรวงร่วมรวงขาน	เบิกจิตร สองนา	
เคลือบเคลือบคลอขนแล้ว	โลกร้องเรืองราง	ฯ
๑๒๔ บ้านม่อมม่อมว่าไม้	สวายหวาน	
คละทกลาลยาน	ซ้อซ้อย	
ชมซ้อชนไปปาน	รสเสพ สวายแซ	
เพียรพิศผลชวยห้อย	ยิ่งให้ เรียมเห็น	ฯ
๑๒๕ บ้านกรูตกรูตคัยแก้ว	กองลม	
ถวิลบิษุขยาคม	ช่อนสร้อย	
ผลกรทศตสระผสม	เสาวภาค พี่แม่	
ไม้จักสานน้อย	ฝากน้องนางสง	ฯ
๑๒๖ บ้านกงก่งก่ายทิ้ง	สระสม อยู่แฮ	
ก่งก่งก่งกวยนกลม	เกลี่ยคู้	
อย่าแม่อย่านิยม	เยี่ยอย่าง กงเฮย	
ครองแต่สารลั้ลู้	ซอไว้จิ้งควร	ฯ

๑๒๗ แม่ทวยเทวทรายช้อง สรรเสริญ นุชนา
 ต่างจะติเรียมเมิน แม่ไว้
 จึ่งศรีสวัสดิ์เทญ ทนทวย ไร่พิ
 ชัดแม่มามาไค้ แต่แคนค่านัง ๗

๑๒๘ สรรบริยเรคไว้ ปราการ
 คามเขตรควรตำราญ เรียคเหี้ย
 คิทรามภูรขำราศสถาน เทถัน ไปเฮย
 เหมอนพิเทพทรงเศร้า โคกร้างมาแรม ๗

๑๒๙ ปากขางกับปากไข้ ละกล กันนา
 มีแต่ปากโซนชล หลังเลียว
 ลำขางขากแยกขล ลางหลาก ใจพิ
 ฤแม่ปากใจเคียว ค่นำปากขาง ๗

๑๓๐ เรือพายซาซาเอย ชลธิ
 ยลย่านศาลาริ เร่งเศร้า
 ค่านังม่งมานศรี ทวงลักษณ มาแม่
 ประหวทว่าศาลาเจ้า เพอนไร่เรียมเกษม ๗

๑๓๐ ถัดถึงสาวให้ช่อ	คำบด บ้านแซ	
สาวร่ำร้างไคฉงน	จิตรจ้าน	
เงียบเงียบเงียบพงจน	จบเขตร คังเฮย	
สาวยให้เหินย้าน	พี่ให้โหยหา	๗
๑๓๑ บ้านพวยวียนแสนไต้	ทรวงสาว	
โอ้พวยวเวยวาว	ยอกเนอ	
เรียมร้างภิรมย์คราว	แคลนซึก เซ่ญเฮย	
แนบนชัสกรโกอ	กอดเกยวกลไค	๗
๑๓๒ ทำร่ายรอยร่าพณร่าย	พรหมพงศ์	
พาพฐรามลง	แหลงน	
ชาลยวไลยบง	กชมาศ กุเฮย	
ถนคังร่าพณลกล	ซ่อนแล้วลงกา	๗
๑๓๓ ทาวเร้องทาวฤกษร้าย	ราศี	
ทาวเคราะห์พิเคราะห์สี่	ล่อเครั๊	
แซอับลัษจวลี	จวหล่ำ ลงเฮย	
ฟ้าซุ่นชาวขวัญเข้า	แม่ใช้ ใจครวญ	๗

๑๓๕ บ้านอ้อยไหนด้อยห่อน เห็นหา อยู่เฮย
 อ้อยกระเอบไอชา ไช้น้อย
 อรเอยอ่อนเจรจา จัปจิตร ใจพี่
 หวานกว่าหวานรสอ้อย ไชยรู้ น้ำค่านาง ๑

๑๓๖ ไกลถนนมเณรเกลยงเกล้า ไกลนช
 ไกลกลั่นขยบายขย บเควรา
 ไกลพ่วงทรวงทรศ ไทรมเพอ ไกลนา
 ไกลเนตรไกลแนบหน้า ห่มหน้านางไกล ๑

๑๓๗ มายลชนบทยาน ปากเพรียว
 ไพรพฤษยงรังเรียว เรียวคล้อม
 ค่อนค่อนคิกเพรียวเยียว เขาวรป ถึงฤา
 ร้างแม่เพรียวเพรียวพร้อม เพริศล้ำาเพรียว ๑

๑๓๘ คลสถานบ้านกล้วยภาค งามพง พนคินา
 เขาปลุกกทลิตง กนตัน
 จันทน์นวลนิจเรียมจง ใจเสพ
 เครือครังผลพวงพัน พืชขงกรัน ๑

๑๓๕ ฟักแพ่งแต่งไว้รำน รีมสอง ผ่งแซ
 ผลแพทยเท่ากลองทอง กัยหญ้า
 นวลแดงอ่อนล่อง ลอออก เรียมเอย
 นักรรูกนวลหน้า หนุ่มหน้านวลแดง ๗
 ๑๔๐ ทรวันเวียไม่วม เขาขนอง พนัคณา
 ขุนมฤคเษมมอ ม่งเนอ
 สนวนเสียงลัศวคอง แนวนยา
 เยนอระเรียมเรอ ส่นเรมรณสมร ๗
 ๑๔๑ มลิกเหินนางลักล้าง ลักไย อ่อนเอย
 กิงละกลกรไกว กวักช้อย
 นางลักละลัดไค ตักัง น้แม่
 สดลัคัณรอน้อย หน่งช้ำในโฉม ๗
 ๑๔๒ เห็นกระทุ้มทั้งถ่อนคัน ตุมมี
 เรียมกัตมตมคิ อกรออง
 ค้อนกลองไยเจียผ มอค้อน ค้อนเอย
 เจียแต่อกจากนัง พเว้าวันทรวง ๗

๑๔๓	หมากพดกระพ้อพุ่ม	พมเรียง เรียบแฮ	
๑๔๔	โรครักเรียมราศเวียง	ห้วนสร้อย	
๑๔๕	เต็งรังตะเคียนเคียง	สนโคก ท้ายถา	
๑๔๖	ไม้แม่ขี้ขางย้อย	อย่างน้ำตาเรียม	๗
๑๔๗	สยราชพฤษโคกแล้	สกกกรม	
๑๔๘	กรมไ้ยมเรียมคม	คอกแก้ว	
๑๔๙	คคอกอรัมม	ชอยช้อย ไม้แม่	
๑๕๐	หวังว่ามิพแล้ว	เล่ห์เหลี่ยมหลง	๗
๑๕๑	นางล่อมคิออรล	ล้วยหาย	
๑๕๒	เคยแม่ล่อมฤคาลัย	คลากไ้	
๑๕๓	นางนูนนกกามอาย	อกนาฏ ภูเขย	
๑๕๔	มนนชไ้ไหนใครให้	ชอนนางนูน	๗
๑๕๕	มณฑาทิพย์มทิพย์เนอ	นวลอไว	
๑๕๖	ช่อนกลั่นอายกลั่นไ้	กลั่นชู้	
๑๕๗	อัญชันเลนนิลไ้	เนตรนช พินา	
๑๕๘	เสาวรสเหมือนเรียมรู้	รสรู้ในใจ	๗

๑๔๖	เขีคหงส์เหิรแมกไม้	มหาหง	
	ถวิลคำเนนหงส์องค์	อ่อนคล้อย	
	ขยับแคคัยแค้นง	ขยับกิง แคแซ	
	เหมือนพคัยทรวงลห้อย	ห่างชูมาชม	๑
๑๔๗	พญาลอเล่นน้ำขยับ	เนินสูง	
	ยงขยับยางนางยง	ย้วยเยา	
	วังนานแนบวังฝูง	นางแนบ นกนา	
	โหยพเห็นพิศเคเกล้า	คลั่งคินแคไทย	๑
๑๔๘	ดอกขยับวินร่อนร้อง	วังรมย์	
	เพียงพรางทราชม	ฉากห้อง	
	ยางเจ้าขยับเจ้ากรม	เกวียมอก นกนา	
	เหมือนพเจ้าใจจ้อง	จอกเจ้าจำตรอม	๑
๑๔๙	นางนวลนกว่าหน้า	นวลเคือน	
	เคาคู่เคำโหมงเหมือน	แม่นแล้ว	
	แขกเคำตขยเคือน	นชไต่ มาแม่	
	โอ้วแก้วไหนดแก้ว	ไต่แก้วตาเรียม	๑

- ๕๑ ปากห่างประเหลโธษ^๑ช้อย ชอนน^๒ พแม่^๓
 ๑ ไอ้อลิ้ม^๒โป่งอน^๓ เท่อ^๓เทอ
 ๒ ทางเขนคิค^๒คักร^๓ ทางกขค
 ๓ ถนัค^๒ตระ^๓โนน^๓น^๓น^๓ แนน^๓น^๓น^๓น^๓น^๓น^๓ ๑
- ๕๒ ราช^๑พิ^๒ฤ^๓กษ^๓ชาติ^๓เชอ^๓ ชายค^๓
 ๑ โยบ^๒ไ^๓ห^๓ว^๓เทีย^๓ม^๓จ^๓ ทย^๓เท้า^๓
 ๒ วั^๒ง^๓เว^๓ง^๓วิ^๓เว^๓ก^๓ว^๓ เขา^๓เข^๓ตร^๓ น^๓เฮ^๓ย^๓
 ๓ ส^๒บ^๓ส^๓ท^๓ว^๓ไ^๓ล^๓ย^๓ถ^๓น^๓เค^๓ร^๓ว^๓ ช่ว^๓ย^๓เค^๓ร^๓ว^๓ท^๓ร^๓ว^๓ร^๓เ^๓ีย^๓มา^๓
- ๕๓ ช^๑อง^๒ผ^๒ง^๒ค^๒น^๒ง^๒ช^๒อง^๒ต^๒ง^๒ ตาก^๓ ผ^๓ง^๓เฮ^๓ย^๓
 ๑ ผ^๒ง^๒ภ^๒ร^๒ม^๒ย^๒ร^๒เ^๒ณ^๒ แนน^๓ข^๓้าง^๓
 ๒ ค^๒ิ^๒ท^๒ร^๒ัง^๒ร^๒ส^๒ม^๒ฤ^๒ท^๒ เส^๓ีย^๓ว^๓ท^๓ร^๓าย^๓ ท^๓ร^๓ว^๓ง^๓พ^๓
 ๓ ผ^๒ง^๒แ^๒่น^๒ส^๒ม^๒ร^๒แ^๒่ม^๒ง^๒ม^๒้าง^๒ แม่^๓ม่^๓ม^๓ห^๓มา^๓ย^๓เ^๓หม^๓อน^๓ ๑
- ๕๔ ย^๑าม^๒เ^๒ียน^๒ย^๒ด^๒ย^๒่าน^๒น้ำ^๒ น^๓ที^๓ มา^๓แม่^๓
 ๑ ถ^๒ง^๒ถ^๒น^๒ท^๒่า^๒ว^๒ว^๒มี^๒ ต^๓่าง^๓จ^๓้าง^๓
 ๒ ว^๒ว^๒เ^๒ย^๒ช^๒่ว^๒ย^๒ป^๒ร^๒า^๒ณ^๒ี^๒ ท^๓ร^๓ว^๓ง^๓ห^๓น^๓ก^๓ ไ^๓ศ^๓ก^๓น^๓า^๓
 ๓ บ^๒ร^๒ร^๒ท^๒ก^๒ท^๒ก^๒ช^๒เ^๒ีย^๒ม^๒ข^๒้าง^๒ แ^๓้ง^๓ไ^๓ว^๓พ^๓อ^๓ท^๓ร^๓ง^๓ ๑

๕๕ ถัดถึงบ้านนอกแก้ว	ฤาเห็น เลยแม่	
ชกพกรมหนองเป้น	เลือกค่าง	
บ้านกอกกอกเอยเอน	คน่อย หนึ่งนา	
วานช่วยกอกกอก้าง	เลือกซ้ำในทรวง	๗
๕๖ แก่งเมืองมนก่อก่อน	หินเห็น อยู่เฮย	
เมืองยเป็นเมืองเขน	ปากว่าง	
วังวลวิกลเย็น	เยือกอยู่ ไฉนนา	
คูก่งเมืองเมืองร้าง	พร้างเมืองเหมื่อน	๗
๕๗ หนองบัวงกชแก้ว	กานตา พฤ	
กลินขไกลคนธา	เท่หน้อง	
บัวปรางปรัยนาสา	ส่มสนิท	
บัวแนบบัวทรวงชรวง	เขยคสร้อยบัวศรี	๗
๕๘ บัวยกล้ำวร้อยสระแก้ว	โกสุมภัก กติ	
เพญผกานันพม	ช่อนชอ	
ไผ่เปริยขปริทีประทม	ทิพสระ พิแม่	
วันละวันร้อยมอ	ภูเกล้าฤาฤา	๗

๐๕๕ ถิ่นถิ่นถึงตาเยยม	เย็นรอน รอนเอย	
คึกแม่แม่มีขัณฐะ	ชะม่อขย	
ท่าเยยมขยลสมร	เมือถิ่น ไตแม่	
อัยกเยยมหนานขย	หนิงให้เวียมเห็น	๑
๐๖๐ ทาลเคี้ยวเคี้ยวโคคตัน	คาลสม ญาแซ	
ผลักโฆชาชม	แต่เท้า	
ใบทาลยยายลม	โยยโยก มาแม่	
ถวิลว่าคัมข้าวเจ้า	ฝากไว้เวียม	๑
๐๖๑ อรเขยอกก่าแก้ว	กำสรวท อยู่ๆ	
ใครจะปลอยนวลปลค	ปลคเคี้ยว	
เสี้ยศรีชบทรงสลค	เหลื่อเหลื่อ แล้วแม่	
เกาะคังทาลเต่งเท้า	แต่นนานถนอม	๑
๐๖๒ ไรยแรงเวียมว่าให้	หานาง มาแม่	
ยีนช้อซอนข้างขวาง	ย่านน้ำ	
ตันอกอติใจกราง	โอยออก ไต้ๆ	
ถนคหนึ่งท่อนซอนค้ำ	แน่นเนอในทรง	๑

๑๖๓	ค่ายหลวงหลายลกทั้ง	ตามเนินน	น้ำแม่
	รายขะเหรียมรางเกวียน	กาจแกลัว	
๔	บนการมร่อใจเจียน	ใจชาค	
	ทนจรรอตฤาแก้ว	พะเยียรผลาญ	๗

